

418423

III 1896/2

27-170

Aleg. 27

Sprawozdanie

Wydziału krajowego w przedmiocie kształcenia kandydatów na nauczycieli religii izraelickiej przy szkołach ludowych.

Wysoki Sejmie!

Uchwałą z dnia 6. lutego 1894 polecił Wysoki Sejm Wydziałowi krajowemu aby w porozumieniu z Radą szkolną krajową wziął pod rozwagę sprawę powołania do życia Zakładu dla kształcenia kandydatów na nauczycieli religii mojżeszowej przy szkołach ludowych, w tym celu przeprowadził rokowania ze zborami znaczących gmin wyznaniowych w kraju co do ich udziału w kosztach takiego zakładu. Wniośne wnioski przedłożył Sejmowi na najbliższej sesji sejmowej.

Poleczone przez Wysoki Sejm rokowania jak niemniej wynika z toku badań potrzeba zasięgnięcia opinii czynników kompetentnych uniemożliwiły Wydziałowi krajowemu przedłożenia wniosków w tej sprawie w terminie przez Wysoki Sejm wskazanym; dopiero obecnie po zebraniu materiałów potrzebnych i gruntownem zbadaniu sprawy, jest Wydział krajowy w możności przedłożenia Wysokiemu Sejmowi wyczerpującego o niniejszym przedmiocie sprawozdania.

Sprawa niniejsza już w roku 1880 spowodowała uchwałę Wysokiego Sejmu (z 22. lipca 1880) polecającą Wydziałowi krajowemu: „by zbadał czy i w jaki sposób w szkołach ludowych udzielaną bywa nauka religii uczniom wyznania mojżeszowego, niemniej czy i jakie podręczniki dla nauki religii żydowskiej istnieją w języku polskim — i aby wraz z wynikiem tych badań przedstawił Sejmowi wnioski dążące do zaprowadzenia w szkołach ludowych skutecznej nauki religii żydowskiej z językiem wykładowym polskim.

Już wówczas c. k. Rada szkolna krajowa, której tę uchwałę zakomunikowano, zaznaczyła w swej odezwie (z 15. marca 1881 l. 2,102—2.318), że „jeżeli chodzi o skuteczne udzielanie nauki religii żydowskiej, to należałoby przedewszystkiem zwrócić uwagę na kwalifikację nauczycieli tego przedmiotu. Obecnie bowiem za kwalifikowanego uważanym jest każdy, kogo pierwszy lepszy rabin za takiego uzna, chociażby nie miał żadnego wykształcenia naukowego i sam do szkół publicznych jako uczeń nigdy nie uczęszczał. Zdarza się tedy, że nauki tej w szkołach udzielają osoby, które nie mają żadnych wiadomości z pedagogiki i dydaktyki i które dlatego nietylko nie wpływają zbawiennie na umoralnienie i wykształcenie młodzieży szkolnej, ale przeciwnie tylko szkodę przynoszą“. Rada szkolna krajowa zapowiadała już wówczas, że weźmie kwestę tę pod rozwagę, pragnie bowiem aby unormowaną została w sposób zgodny z dobrem szkół ludowych.

W tym samym mniej więcej czasie Zwierzchność Lwowskiego Zboru izraelickiego zwróciła się do Wydziału krajowego (podaniem do praes. 21, marca 1881 l. 13.168) z prośbą o udzielenie subwencji na utworzenie osobnego kursu dla nauki religii żydowskiej, oświadczając ze swej strony gotowość dostarczenia z własnych funduszy odpowiedniego lokalu z opałem i oświetleniem. Prośbie tej ponowionej w roku 1883

Wydział krajowy dla braku odpowiednich funduszków nie mógł uczynić zadość — a wynikiem ostatecznym wspomnianej powyżej uchwały Wysokiego Sejmu z r. 1880 było na razie udzielenie subwencji w kwocie 250 złr. na wydawnictwo podręczników polskich dla nauki religii żydowskiej i wydanie przez Radę szkolną krajową okólnika z 24. stycznia 1883 l. 13.410/82 do wszystkich Rad szkolnych okręgowych „aby postarały się o udzielanie w publicznych szkołach ludowych, gdzie tego okaże się potrzeba, nauki religii młodzieży wyznania mojżeszowego, przez nauczycieli do tego upoważnionych“.

W roku 1884 sprawa niniejsza została ponownie w Wysokim Sejmie poruszona, a to petycjami wniesionymi przez Zarząd główny Towarzystwa pedagogicznego i przez Zwierzchność Lwowskiego Zboru izraelskiego. Obie petycje domagały się ustanowienia osobnej szkoły dla kształcenia kandydatów na nauczycieli religii mojżeszowej w szkołach ludowych i utrzymywania tej szkoły kosztem funduszu krajowego z udziałem Zboru izraelskiego we Lwowie i innych znaczniejszych miastach w kraju.

Komisja szkolna, której te petycje przekazano, uznając, że główną przyczyną wadliwego udzielania nauki religii żydowskiej w szkołach ludowych, jest brak nauczycieli należycie ukwalifikowanych i posiadających znajomość języków krajowych, oświadczyła się w zasadzie za utworzeniem kursu przygotowawczego we Lwowie, przytem wyraziła przekonanie, że ludność izraelska dla tak doniosłego celu poniesie znaczne ofiary pieniężne. Ze względu jednak, że sprawa nie była jeszcze dojrzałą do ostatecznego załatwienia, ograniczyła się Komisja do postawienia wniosku aby Wysoki Sejm uznał potrzebę utworzenia takiego kursu i oświadczył gotowość przyczynienia się w razie potrzeby pewnym stałym datkiem do założenia i utrzymania go ale pod warunkiem, jeżeli Zbór izraelski we Lwowie czy to sam, czy też łącznie z innymi Zborami w kraju, większą część tych kosztów pokryje i jeżeli zapewnionym będzie język polski jako wykładowy na tym kursie, a Reprezentacyi kraju przyznany zostanie odpowiedni wpływ i nadzór. Potrzebne rokowania w tym względzie przeprowadzić miał Wydział krajowy w porozumieniu z Radą szkolną krajową i przedłożyć Sejmowi swe wnioski co do stałego na ten cel datku z funduszu krajowego.

Powyższe sprawozdanie komisji nie weszło pod obrady Sejmu i sprawa w ten sposób znowu upadła.

W roku 1890 posłowie Goldmann i Fruchtmann podnieśli rzecz osobnym wnioskiem, domagającym się założenia przy lwowskiem c. k. Seminarjum nauczycielskiem kursów dla kształcenia kandydatów na nauczycieli religii żydowskiej, a Wysoki Sejm uchwałą z 28. listopada 1890 odstąpił ten wniosek Wydziałowi krajowemu z poleceniem „zbadań odnośnej sprawy w porozumieniu z c. k. Radą szkolną krajową i zdania sprawy a względnie przedłożenia odpowiednich wniosków na najbliższej sesyi sejmowej“.

Rada szkolna krajowa w opinii swej z 22. kwietnia 1891 l. 3014 uznała wprawdzie utworzenie takiego kursu specjalnego za rzecz bardzo pożądaną, projektowane atoli w spomnianym wniosku połączenie tego kursu ze seminarjum nauczycielskiem wydało się jej niewykonalnem a to nietylko z tego powodu, że uczniowie Seminarjum nauczycielskiego nie mogliby należycie korzystać z takiego kursu z powodu, że są zanadto obciążeni pracą wskazaną głównym celem i planem naukowym Seminarjów, a dyrektor Seminarjum nie ma fachowych wiadomości do kierownictwa takiego kursu, ale także dlatego, że warunkiem przyjęcia na taki kurs musiałoby, ze względu na przysposobienie naukowe kandydatów i ze względu na §. 3. ustawy krajowej, z dnia 1. grudnia 1889 (Nr. 71. Dz. u. kr.), być świadectwo dojrzałości z Seminarjum a względnie gimnazjum w miarę tego, czy słuchacz kursu miałby się wykształcić na nauczyciela religii dla szkół ludowych lub też dla szkół średnich. Rada szkolna krajowa oświadczyła zarazem, że gdyby jej przedłożono projekt kursów osobnych mających na celu kształcenie zawodowych nauczycieli religii żydowskiej dla szkół ludowych i średnich, nie omieszczałaby ze stanowiska interesów szkolnych i ogólnych wymagań pedagogiczno-dydaktycznych przedstawić o nim swoje uwagi.

Opinię powyższą podał Wydział krajowy Wysokiemu Sejmowi do wiadomości w sprawozdaniu ogólnem za rok 1891.

W roku 1893 poruszył jeszcze tę sprawę poseł Merunowicz w interpelacyi spowodowanej zamierzonym w Wiedniu utworzeniem centralnego Seminarjum rabinackiego lecz poprzestał na odpowiedzi udzielonej mu przez Wydział krajowy, że sprawa nie jeszcze dojrzała do ostatecznego załatwienia.

Taki był przebieg dotychczasowych usiłowań w tej sprawie niepozbawionej doniosłości tak dla szkolnictwa ludowego jak w ogóle dla umoralnienia licznego zastępu ludności krajowej.

Uchwała Wysokiego Sejmu z 6. lutego 1894 wyprowadziła sprawę ze sfery akademickich badań na pole realnych przygotowań dążących do urzeczywistnienia poruszonego projektu. Po raz pierwszy polecono w niej Wydziałowi krajowemu wyrazić „aby wziął pod rozwagę sprawę powołania do życia zakładu dla kształcenia kandydatów na nauczycieli religii mojżeszowej przy szkołach ludowych i wskazano mu drogę, jaką dążyć winien do urzeczywistnienia tej myśli. Idąc tą drogą, Wydział krajowy zaraz w kwietniu 1894 roku podał uchwałę sejmową do wiadomości Rady szkolnej krajowej z prośbą o objawienie zdania, w jaki sposób i w której miejscowości kraju mógłby być urządzony taki zakład naukowy i jakich kosztów wymagałoby wprowadzenie w życie tej nowej instytucji?

W odpowiedzi swej z dnia 23. października 1894 l. 18.016, oznajmiła Rada szkolna krajowa, że :

1. za najodpowiedniejszą miejscowość do założenia zakładu dla kształcenia nauczycieli religii mojżeszowej w szkołach ludowych, uważa Lwów, gdzie zakład taki pozostawałby w kontakcie z centralnymi władzami państwowymi i autonomicznymi kraju;

2. co do sposobu urządzenia, to ze względu na postanowienie ustawy kraj. z dnia 1. grudnia 1889 Nr. 71. Dz. u. kr. i ze względów pedagogicznych w ogóle, należałoby jako warunek przyjęcia do takiego zakładu ustanowić przedłożenie świadectwa dojrzałości uzyskane w c. k. Seminarjum nauczycielskiem.

Na uzupełnienie wykształcenia kandydatów w kierunku fachowym co do studium biblii i języka hebrajskiego, tudzież co do znajomości przepisów rytuałowych wyzn. mojż., powinnyby wystarczyć okres dwu a najwięcej trzech-letni.

„W szczególności urządzenia takiego kursu Rada szkolna krajowa wchodzić nie może, a to nietylko ze względu na zbyt specjalny charakter takiego zakładu ale także dlatego, że Zakład taki wychodziłby poza zakres nauczania Zakładów jej podległych“.

Z tych powodów zdaniem Rady szkolnej byłoby rzeczą pożądaną zasięgnąć opinii z jednej strony u osób mających egzamin rabinacki a z drugiej strony reprezentantów uniwersytetów. Ze swej strony Rada szkolna zaznaczyła jednak wyraźnie, że niezbędną jest rzeczą, aby w programie nauk obok wykształcenia specjalnego kandydatów, było uwzględnione należyte ogólne wykształcenie humanitarne i język wykładowy tych szkół, w których ci kandydaci mieliby w przyszłości działać, a przeto program nauki powinien obejmować także naukę języka polskiego i literatury polskiej i naukę historii a to przez wszystkie lata studjum“;

3. kwestya kosztów zależy od urządzenia. Zakład musiałby mieć dyrektora i dwóch a względnie trzech profesorów stałych, nie licząc pomocniczych nauczycieli do niektórych przedmiotów ubocznych, jak n. p. śpiewu. Ponieważ zaś dyrektorowi i profesorom wypadałoby przyznać mniej więcej takie stanowisko, jakie mają nauczyciele szkół średnich, przeto wydatek roczny na płace nauczycieli i remuneracje mógłby wynosić 5000—6500 zlr. rocznie, a z wydatkami na lokal, przybory i administrację do 10.000 zlr. rocznie.

Idąc za wskazówką zawartą w tej odezwie, odniósł się następnie Wydział krajowy do rabina lwowskiego Dr. Jecheskiela Caro z prośbą o objawienie fachowej opinii co do szczegółów urządzenia projektowanego Zakładu.

Rabin Dr. Caro w piśmie z 1. kwietnia 1895 oświadcza, że w punktach zasadniczych zgadza się zupełnie z udzieloną mu opinią Rady szkolnej krajowej, zaznacza jednak zaraz na wstępie, że wymogom, jako warunek przyjęcia, przedłożenie świadectwa dojrzałości z Seminarjum nauczycielskiego, utrudniałoby w wysokim stopniu nietylko rozwój ale w początkach nawet założenie takiej instytucji. Stanowisko bowiem nauczyciela religii mojżeszowej, nawet gdyby uposażone było stosunkowo dostatnio, nie będzie nigdy tak ponętne ażeby seminarzysta z egzaminem dojrzałości chciał jeszcze dwa a może i trzy lata poświęcić dalszym studjom, które mu nie rokują wcale świetniejszej przyszłości niż nauczycielowi innych przedmiotów szkolnych. Ponieważ jednak ważną jest rzeczą, aby nauczyciel religii mojż. miał stosowne wykształcenie i znał wszystkie przedmioty zarówno z nauczycielem klasowym, projektuje Dr. Caro, aby :

Zakład, o którym mowa, pozostawał z Seminarjum nauczycielskim w Związku organicznym tak, by uczniowie żydowscy mający zamiar wykształcić się fachowo na nauczycieli religii mojż., uczęszczali, podczas ostatnich dwóch lat studjum seminarzyckiego do seminarjum religijnego a następnie, po złożeniu egzaminu dojrzałości, poświęciłby się wyłącznie przez jeden rok studjom religijnym. W ten sposób studia kandydata religii mojż. trwałyby trzy lata, w pierwszych dwóch latach nauka w Seminarjum religijnem odbywały się tylko przez 12 godzin w tygodniu, dopiero w trzecim roku trwałyby godzin 20.

Na wypadek, gdyby władze szkolne nie zgodziły się na połączenie studjum religijnego ze studjami w Seminarjum nauczycielskim, dwuletni kurs osobny byłby zdaniem Dr. Caro dostatecznym do należytego przysposobienia i wykształcenia nauczycieli religii mojżeszowej. Na ten dwuletni kurs przyjmowanoby maturzystów Seminarzyckich, ale oprócz nich także abiturjentów gimnazyalnych, którzyby mieli zamiar podczas studjów uniwersyteckich wykształcić się na nauczycieli religii w szkołach średnich.

Dr. Caro przedłożył oraz wypracowany przez siebie projekt planu naukowego a to na wypadek przyjęcia tak jednej jak i drugiej alternatywnej propozycji i oblicza koszt utrzymania zakładu tak w jednym jak w drugim wypadku na 8000 zł. rocznie w przybliżeniu. Koszta urządzenia wraz z biblioteką wynosiłyby 1200 do 1500 złr. jednorazowo.

Rada szkolna krajowa oświadczyła (w odezwie z 12. Września 1895 l. 10.327) że projektowane przez Dr. Caro organiczne połączenie fachowych studjów religii żydowskiej z studjami w Seminarjum nauczycielskim, choćby tylko na 3. i 4. roku, uważa za niewykonalne, ponieważ według planów obowiązujących w naszym kraju nauka na tych obudwu latach w Seminarjum nauczycielskim trwa po 34 godzin tygodniowo, tak, że obarczenie seminarzystów nowymi jeszcze przedmiotami nauki jest wykluczonem. Można by jednak, jeżeliby się zebrała większa ilość kandydatów religii izraelskiej, urządzić dla nich naukę religii izraelskiej w 2—3 godzinach tygodniowo, korzystając przytem z sił nauczycielskich przyszłego Seminarjum religijnego.

Podniesioną przez Dr. Caro wątpliwość, czyli znaleźliby się kandydaci, którzy upatrywali korzyść dla siebie z uczęszczania po ukończeniu studjów Seminarzyckich jeszcze przez 2 albo 3 lata na specjalny kurs fachowy, usiłuje Rada szkolna krajowa usunąć zapewnienie, że kandydaci z ukończonem Seminarjum religijnem mieliby bezwarunkowe prawo pierwszeństwa przy obsadzaniu posad nauczycieli religii żydowskiej, co nawet w drodze zmiany ustawy z dnia 1. grudnia 1889 mogłoby im być zapewnionem.

Mając powyższe fachowe opinie odniósł się jeszcze Wydział krajowy do obu krajowych Uniwersytetów o zdanie w niniejszej sprawie.

Uniwersytet lwowski (odezwa Senatu akademickiego z 25. stycznia 1896 l. 472) ograniczył swą opinię wyłącznie do wewnętrznej organizacji Zakładu i nauk, jakie w nim miałyby być wykładane, pomijając zupełnie sprawę zewnętrznego urządzenia i kosztów. Uniwersytet zaznacza na wstępie, że projektowany Zakład pojmuje jako Seminarjum przeznaczone wyłącznie do kształcenia nauczycieli religii — nie zaś jako Seminarjum teologiczne, któreby miało wykształcać rabinów. Zgadza się na warunek świadectwa dojrzałości z Seminarjum nauczycielskiego, jako warunek przyjęcia do Seminarjum religijnego, a projektowane ewentualnie przez Dr. Caro połączenie tego fachowego Zakładu z Seminarjum nauczycielskiem uważa za nieodpowiednie. Uznając potrzebę odrębnego studjum judaistycznego sędzi Uniwersytet lwowski że dla celów, o które chodzi, wystarczy zupełnie kurs dwuletni.

Wypracowany przez Dr. Caro dla takiego 2-letniego kursu uważa w ogólnych zarysach jako trafny. Zwraça uwagę, że byłoby rzeczą pożądaną aby kandydaci mieli czas potrzebny do odbycia w ciągu tych dwóch lat przepisanej praktyki szkolnej. Rozważając szczegółowo plan naukowy przez Dr. Caro wypracowany, czyni uwagi co do niektórych przedmiotów judaistycznych, podnosząc mianowicie potrzebę wyznaczenia przynajmniej jednej godziny tygodniowo na naukę śpiewu. Wyraża zdanie, że od kandydatów na nauczycieli wymagać należy obok gruntownej wiedzy fachowej, dokładnej znajomości języka polskiego, który powinien być językiem wykładowym, a nadto o ile możności także stopnia akademickiego, t. j. doktoratu filozofii.

Ostatni warunek objaśnia się tem, że projektowany zakład mógłby przez czas dłuższy służyć również do wykształcenia nauczycieli religii w szkołach średnich, a wobec tego należałoby otworzyć przystęp do zakładu również maturzystom zapisanym na Wydział filozoficzny lwowskiego Uniwersytetu, lub kandydatom zawodu nauczycielskiego, którzy już ukończyli przepisane quadriennium akademickie.

Polemizuje wreszcie Uniwersytet z opinią przedłożoną *proprio motu*, bez zaproszenia przez wydział stowarzyszenia politycznego żydów galicyjskich i bukowińskich we Lwowie, którą to opinię jako wydaną przez organ zupełnie niepowołany, Wydział krajowy nie uważa za potrzebne bliżej się zajmować.

Na zupełnie odmiennym od lwow. Uniwersytetu i Rady szkolnej kraj. stanowisku stanął Uniwersytet krakowski, który opinię swą przedstawił Wydziałowi krajowemu w odezwie z 13. Marca 1896 L. 469. Zgadza on się ze zdaniem Dr. Caro, że postawiony przez Radę szkolną warunek odbycia 2—3 letniego kursu fachowego po złożeniu egzaminu dojrzałości w Seminarjum nauczycielskiem, może być teoretycznie bardzo pożądanym, ale w praktyce okaże się niemożliwym, bo trudno przypuścić, aby znaleźli się kandydaci, którzy zdecydowaliby się na tak długie studia, dla uzyskania tak nieproporcjonalnie skromnej posady.

Również niemożliwym jest projekt połączenia osobnego kursu ze studjami (na 3 i 4 roku) w Seminarjum nauczycielskiem, a to ze względu na przeciążenie naukami.

Wychodząc jednak z zapatrywania, że kandydaci na nauczycieli religii izraelskiej nie powinni się w toku wykształcenia odosabniać od całej masy kandydatów na nauczycieli ludowych, oświadcza się Uniwersytet stanowczo przeciw utworzeniu osobnego zakładu dla kształcenia nauczycieli religii mojż., a uważa natomiast za pożądane, aby kurs ten był złączony z seminarjum nauczycielskiem, którego plan naukowy dla tych kandydatów musiałby jednak ulegć pewnym modyfikacyom.

Rozpatrując się mianowicie, mówi Uniwersytet krakowski, w planie nauk Seminarjum widzimy, że pewne przedmioty, jak religia katolicka, (po 2 godziny we wszystkich kursach), nauka gry na organach (po 2 godzinach na 3 i 4 roku) i nauka gry na fortepianie (po 2 godziny na I. i II. roku jako przygotowanie do nanki gry na organach) odpadają dla kandydatów izraelskich same przez się, inne, jak nauka gospodarstwa (po 6 godzin na III. i IV. roku) dla przyszłych nauczycieli religii nie wydają się koniecznymi. Czas przez odliczenie tych godzin zyskany, wynosiłby w przeciągu pięciu lat, licząc razem z kursem przygotowawczym 30 godzin, które możnaby wyłącznie na naukę religii izraelskiej poświęcić. Byłoby to o 1 godzinę mniej, niż żąda Dr. Caro, na kursie osobnym dwuletnim po ukończeniu Seminarjum nauczycielskiego, a o 9 godzin mniej, niż żąda tego w ciągu trzech lat, po odjęciu z tego planu 5 godzin języka, literatury i historii polskiej na III. r., których to przedmiotów już Seminarja same uczą.

Wskazawszy w ten sposób drogę, na której możnaby osiągnąć połączenie studjów religii żydowskiej i nauk z nią w związku będących, bez nadmiernego obciążenia kandydatów nauką, dochodzi Uniwersytet krakowski do wniosku, że takie połączenie jest wogóle możliwym, pomimo pewnych niedogodności i trudności, których usunięcie zależałoby od umiejętnego rozłożenia godzin wykładu pojedynczych przedmiotów.

„Mimo tych niedogodności, mówi dalej Uniwersytet krakowski, zdaje się jednak, że dla uniknięcia innych na początku wspomnianych niebezpieczeństw i trudności, projektowane przez nas połączenie bodaj czy nie jest jedynem wyjściem i rozwiązaniem kwestyi, zwłaszcza, że także najmniejsze koszta za sobą pociąga.

Wymaga bowiem tylko najwyżej dwóch nowych nauczycieli (2), których każdy po 15—17 godzin nauki w tygodniu objąć byłby w stanie.

Kształcenie wszystkich kandydatów izraelskich mogłoby najstosowniej odbywać się we Lwowie w myśl opinii Rady szkolnej krajowej. Tylko zatem w lwowskiem Seminarjum dwaj nauczyciele religii byłiby potrzebni.

Ponieważ jednak dla dyrektora tantejszego Seminarjum pomnożyłaby się praca przy zwiększonej ilości uczniów i nauczycieli, przeto wypadłoby i dla niego wyznaczyć dodatek do płacy obecnie pobieranej.

W końcu dodaje Uniwersytet jedną jeszcze uwagę a to, że gdyby szło o wyższe wykształcenie kandydatów izraelskich ewentualnie na rabinów, możnaby po ukończeniu Seminarjum przeznaczyć dla nich jeszcze jeden rok nauki dopełniającej. Dla dopełnienia przedstawionego w ten sposób materiału, pozostaje nam jeszcze podać

Wys. Sejmowi rezultat rokowań przeprowadzonych ze Zborami izraelickimi co do udziału w kosztach założenia i utrzymania projektowanego Zakładu dla kształcenia kandydatów na nauczycieli religii mojżeszowej w szkołach ludowych. Stosownie do uchwały W. Sejmu odniósł się Wydział krajowy mianowicie jeszcze w lutym 1895 r. do Zborów izraelickich we Lwowie, Krakowie, Tarnowie, Rzeszowie, Przemyślu, Jarosławiu, Stryju, Kołomyi, Brodach, Tarnopolu, Stanisławowie, Bochni, Drohobyczu, Jaśle, Sniatynie, Białej i Żywcu z zapytaniem, czyli i jaką kwotą przyczyniłyby się ewentualnie jednorazowo do kosztów urządzenia, zaś stałym rocznym datkiem do kosztów utrzymania projektowanego Zakładu dla kształcenia nauczycieli religii mojżeszowej. Na to zawezwanie dwa Zbory (w Tarnopolu i Bochni) dotychczas mimo przypomnień nic nie odpowiedziały, siedm Zborów, a to w Stryju, Zabłociu (Żywicie) Lipniku (Biała) Rzeszowie, Drohobyczu, Jaśle i Tarnowie odpowiedziało odmownie, zaś z pozostałych ofiarowały gotowość do pewnych ofiar następujące Zbory:

	jednorazowo:	stale:
Lwów	300 zł.	500 zł.
Brody	50 „	100 „
Stanisławów	50 „	100 „
Kraków	200 „	200 „
Przemyśl	50 „	50 „
Jarosław	50 „	50 „
Kołomyja	100 „	— „
Sniatyn	— „	10 „
Razem	800 zł.	1010 zł.

Przechodząc do konkluzji, Wydział krajowy zaznacza, że dokładne zbadanie poruczonej mu przez Wys. Sejm kwestyi udzielania nauki religii izraelickiej w naszych szkołach ludowych, przekonało go o potrzebie zaradzenia dzisiejszemu anormalnemu w tym względzie stanowi rzezy.

Nie może jednak Wydział krajowy doradzać Wys. Sejmowi utworzenia osobnej instytucji dla tego celu, a to z następujących ważnych powodów:

1) Według §. 24 ustawy z dnia 21. marca 1890 Nr. 57 Dz. u. p. „O urządzeniu stosunków prawnych zewnętrznych społeczności religijnej izraelickiej“ — Zakłady przeznaczone na cele wyznaniowe izraelickie (a takim byłby niewątpliwie projektowany zakład) nie przez samą wyznaniową gminę utrzymywane... zostają pod nadzorem gminy wyznaniowej, Reprezentacya kraju przeto powołując do życia zakład tego rodzaju, poddać by się musiała nadzorowi gminy wyznaniowej izraelickiej, co byłoby wprost niedorzecznem.

2) Osobny zakład tego rodzaju jako specjalny byłby defacto wyjęty z pod kontroli nietylko Wydziału krajowego, ale nawet c. k. Rady szkolnej krajowej, która nie mogłaby wykonywać przysługującego jej nadzoru, nie posiadając dotychczas w swem gronie reprezentanta wyznania izraelickiego, który sam tylko mógłby mieć kwalifikacye potrzebne do wykonywania kontroli nieformalnej tylko — ale rzeczywistej.

3) Tworząc osobny zakład naukowy wyłącznie dla uczniów izraelickich i kierowany przez żydowskiego dyrektora i nauczycieli, trudno byłoby zapobiedz pewnej wyznaniowej i narodowej wyłączności, zwłaszcza wobec rozbudzonego już w znacznym stopniu poczucia narodowej odrębności żydów.

4) Zakład osobny wymagalby osobnego dyrektora służby i całego aparatu, bez którego najmniejszy nawet zakład naukowy obyć się nie może, jakoto: lokalu, biblioteki, sprzętów i t. p., co pociągnęłoby za sobą zbyt wielkie koszta.

5) Wreszcie co podnoszą w swych opiniach Dr. Caro i Uniwersytet krakowski, nie łatwo byłoby znaleźć kandydatów, którzyby mieli ochotę po ukończeniu z dobrym skutkiem Seminarjum nauczycielskiego wstąpić na 2—3 letni kurs fachowy, aby następnie jako nauczyciele religii żydowskiej pobierać ostatecznie w najlepszym razie te same płace co ich koledzy ze Seminarjum, którzy żadnego specjalnego kursu dodatkowego nie odbywali.

Z tych powodów mniema Wydział krajowy, że jeżeli w ogóle projekt odpowiedniego kształcenia kandydatów na nauczycieli religii izraelickiej ma być zrealizowanym może to aastąpić jedynie przez połączenie kursu religii izraelickiej z c. k. Se-

minaryum nauczycielskim we Lwowie, którego plan naukowy musiałby dla kandydatów tej nauki być odpowiednio zmodyfikowanym a to mniej więcej w sposób w opinii Uniwersytetu krakowskiego podany.

W ten sposób uniknęłoby się odrazu wszystkich powyżej określonych niedogodności a koszta byłyby wprost minimalne, ograniczyłyby się bowiem do płacy dwóch nauczycieli fachowych idodatku 300—500 dla dyrektora. Koszt ogólny zatem nie o wiele przenosiłby sumę 3000 rocznie.

Wobec tego Wydział krajowy wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

1. „Sejm oświadcza się stanowczo przeciw utworzeniu osobnego Zakładu dla kształcenia kandydatów na nauczycieli religii mojżeszowej w szkołach ludowych a natomiast wzywa c. k. Rząd a względnie Radę szkolną krajową, aby obmyśliła urządzenie przy c. k. Seminarjum nauczycielskiem we Lwowie odpowiedniego kursu dla nauki religii mojżeszowej i studyów z tą nauką związanych; modyfikując w tym celu dla kandydatów tego kursu obowiązujący w c. k. Seminarjach nauczycielskich plan nauk w taki sposób, iżby kandydaci na nauczycieli religii mojżeszowej bez uszczerbku ogólnego wykształcenia w obranym specjalnym zawodzie należycie wykształcić się mogli.

2. Sejm wyraża przekonanie, że Rada szkolna krajowa zdoła obmyślić sposób wykonywania skutecznej kontroli nad tym nowo urządź się mającym kursem specjalnym, a w razie, gdyby fundusz krajowy miał się przyczynić do kosztów jego założenia lub utrzymania, zastrzega dla Reprezentacyi kraja odpowiedni wpływ na mianowanie profesorów i działalność tej instytucyi.

Z Rady Wydziału kraj. Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Lwów dnia 16. grudnia 1896.

Marszałek krajowy:

St. Badeni m. p.

Sprawozdawca:

Tadeusz Romanowicz m. p.

Członek Wydziału krajowego.

